

พ่อเลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทยในยุคปัจจุบัน

THE CONTEMPORARY OF SINGLE DAD IN THAI SOCIETY

วารุณศิริ ปราณีธรรม

อาจารย์ประจำวิทยาลัยพยาบาลและสุขภาพ

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

Email : warunsiri.pr@ssru.ac.th

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ สิทธิจิรพัฒน์

หัวหน้าสาขาการจัดการ

คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยศรีปทุม

Email : prasert.si@spu.ac.th

บทคัดย่อ

โลกาภิวัตน์ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในสังคมไทย หนึ่งในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นคือ ครอบครัวแบบพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว บทความนี้ต้องการนำเสนอข้อมูลสถานการณ์ครอบครัวพ่อเลี้ยงเดี่ยวในยุคปัจจุบัน บทบาทของพ่อเลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทย ผลกระทบของการเป็นพ่อเลี้ยงเดี่ยว และนโยบายของรัฐและแหล่งประโยชน์สำหรับพ่อเลี้ยงเดี่ยว อันจะทำให้เกิดเข้าใจในแนวทางการดำเนินชีวิตของพ่อเลี้ยงเดี่ยวได้ดีขึ้น

คำสำคัญ : ครอบครัว ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว พ่อเลี้ยงเดี่ยว สังคมไทย

ABSTRACT

Globalization brings many changes to Thai society. One of the occurred phenomena was the single parent families. This article aims to present information on the status of single dad families in contemporary Thai society, roles of single dads in Thai society, the impact of being a single dad, and the public policy and beneficial sources for single dads. This article can contribute to provide more and better understanding on the way of life of single dads in contemporary Thai society.

KEYWORDS : Family, Single Parent, Single Dad, Thai Society

บทนำ

ในช่วงกว่า 30 ปีที่ผ่านมา ผลกระทบของโลกาภิวัตน์ได้ขยายตัวอย่างกว้างขวาง ไม่จำกัดอยู่เฉพาะด้านการค้าเท่านั้น แต่ขยายไปครอบคลุมทั้งประเด็นทางด้านสังคมวัฒนธรรม และการสาธารณสุข ประเทศไทยเป็นอีกประเทศหนึ่งที่ได้รับผลกระทบ โดยสังคมไทยมีการเปลี่ยนผ่านทางประชากร เศรษฐกิจ และสังคม ตลอดจนวัฒนธรรมบางประการที่มีผลกระทบในทางลบต่อครอบครัว โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ พฤติกรรมและทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสังคม (อภิชาติ จำรัสสุทธิรงค์และปัญญา ชูเลิศ, 2552) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้ครอบครัวจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤติต่างๆ ซึ่งล้วนส่งผลให้สถาบันครอบครัวเกิดความอ่อนแอ สาเหตุสำคัญมักเกิดจากความขัดแย้งทางด้านความคิดและการกระทำที่ไม่สามารถปรับเข้าหากันให้เป็นที่ยอมรับร่วมกันของคู่สมรส โดยเฉพาะอย่างยิ่งความไม่พร้อมในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน การขาดความรู้และทักษะเกี่ยวกับการใช้ชีวิตคู่ มีการคาดหวังซึ่งกันและกันสูง ค่านึงถึงความสุขและความสำเร็จในหน้าที่การงานเป็นสำคัญ มีความประพฤติที่ไม่อยู่ในศีลธรรม และการขาดความรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของตน ทำให้คู่สมรสขาดความไว้วางใจซึ่งกันและกันนำไปสู่การขัดแย้งและการทำร้ายทั้งทางร่างกายและจิตใจ เป็นสาเหตุให้คู่สมรสต้องแยกกันอยู่หรือหย่าขาดจากกัน (มันส์วณิชานนท์, 2550) จากสถิติของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยพบว่าข้อมูลสถิติการหย่าร้างรวมทั่วประเทศในปี พ.ศ. 2550 มีการหย่าร้าง 100,420 คู่ ในปี พ.ศ. 2551 มีจำนวน 109,084 คู่และในปี พ.ศ.2557 มีจำนวน 111,810 คู่ (กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2559) แต่ข้อมูลที่มีอยู่นี้ ยังไม่ได้ให้ภาพที่ชัดเจนว่าการหย่ามีความแพร่หลายจริงๆ อยู่เพียงใด ทั้งนี้เนื่องจากมีคู่สมรสหลายคู่ที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส ผลลัพธ์ที่ตามมาอย่างหนึ่งของปรากฏการณ์นี้ คือ เกิดสถาบันครอบครัวแบบพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว (Single Parent) หรือครอบครัวที่บิดาหรือมารดาต้องเลี้ยงดูบุตรตามลำพัง (ชาย โพลีลีตา, 2552; ชาย โพลีลีตา, 2554)

ครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว

ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวหรือครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่คนเดียว หมายถึงครอบครัวที่พ่อหรือแม่เพียงคนเดียวทำหน้าที่เลี้ยงดูลูกเพียงลำพัง ซึ่งอาจเกิดจากการสิ้นสุดของชีวิตคู่ 4 รูปแบบ คือ การละทิ้ง การแยกทาง การหย่าร้าง และการเสียชีวิตของคู่สมรส (จิราพร ชมพิกุล ปรานี สุทธิสุนทร เกียรติศักดิ์ ซื่อเลื่อม และดุษณี ดำมี, 2552; Pew Research Center, 2013) รวมไปถึงครอบครัวที่เกิดจากการตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ หลังการมีความสัมพันธ์ทางเพศนอกสมรส (ณัฐริษา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, ไตรพัฒน์ วงศ์ประเสริฐสุข, สมศักดิ์ นักราชจารย์ และ นุชนาฏ ยูธินาจะ, 2550) โดยครอบครัวมารดาหรือบิดาคนเดียวอาจอาศัยอยู่แยกต่างหากหรืออยู่ร่วมกับผู้อื่นเป็นลักษณะครัวเรือนขยายได้ แต่ไม่มีการอยู่กินฉันสามีภรรยาหรือฐานะคู่รักของหญิงหรือชายระหว่างผู้เป็นมารดาและบิดา และในบางสังคมยังให้ความหมายครอบคลุมถึงการเลี้ยงลูกตามลำพังของหญิงที่ต้องการมีลูกจากการผสมเทียม หรือใช้วิธีทางวิทยาศาสตร์เพื่อทำเนตลูก และการรับบุตรบุญธรรมของหญิงหรือชาย (สุริย์พร พันพิ่ง และ กมลพรณ พันพิ่ง, 2552)

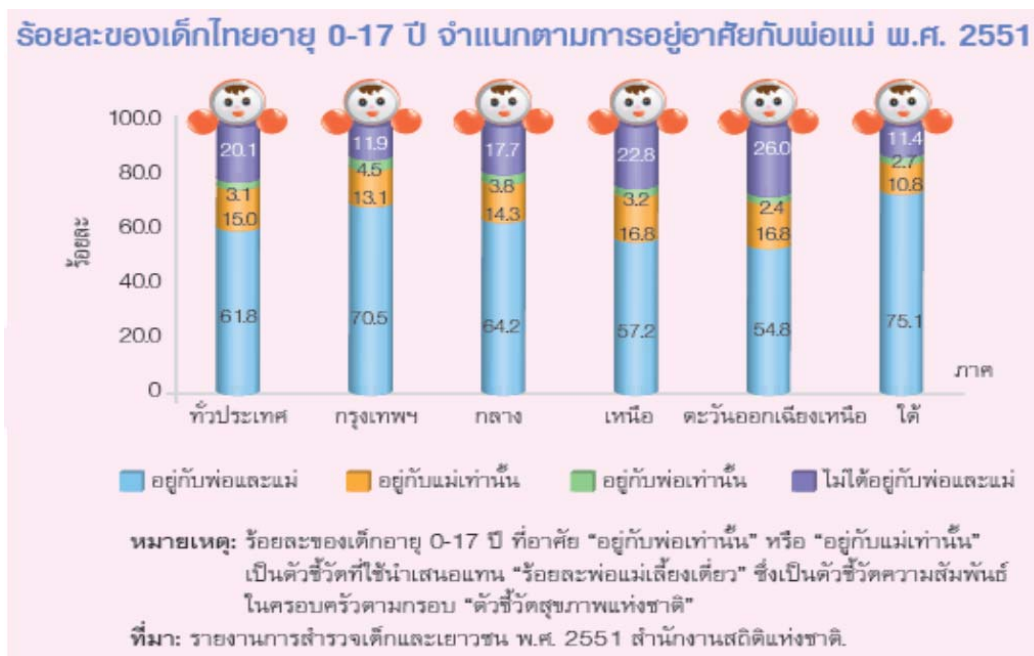
ภายหลังสิ้นสุดความเป็นสามีภรรยา ในทางสังคมมักพบว่าเมื่อพ่อแม่ต้องแยกทางกัน ผู้หญิงจำนวนมากต้องรับภาระในการเลี้ยงดูลูกตามลำพัง (สมชาย ปรีชาศิลปะกุล, 2554) ซึ่งภาระในการเลี้ยงดูลูกของผู้หญิงในสายตาของคนทั่วไปแล้วถือว่าเป็น "เรื่องปกติ" เนื่องจากสังคมคาดหวังว่าแม่มีหน้าที่ "ตามธรรมชาติในการเลี้ยงดูลูก" เพราะผู้หญิงทุกคนมีสัญชาตญาณและแรงกระตุ้นทางสรีระให้เป็นแม่ รวมถึงการเลี้ยงดูเด็กด้วย (บุษกร กาสมณี, 2552) ทำให้ทัศนคติความเห็นใจและความสนใจที่มีต่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีมากกว่าความเป็นพ่อเลี้ยงเดี่ยว เช่นเดียวกับการศึกษาของ Wuzel (1995) ที่ระบุว่าโดยทั่วไปแล้วครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยวเป็นที่สนใจของการศึกษาวิจัยมากกว่าครอบครัวพ่อเลี้ยงเดี่ยว เนื่องจากเมื่อมีการหย่าร้างหรือเกิดการพลัดพรากของพ่อหรือแม่ในครอบครัว ส่วนมากพ่อจะสูญหายไปจากครอบครัวมากกว่าแม่ ขณะเดียวกันแม่มักได้รับสิทธิในการเลี้ยงดูลูกมากกว่าพ่อในกรณีที่มีการฟ้องร้องในศาล เนื่องจากศาลวินิจฉัยได้ว่าสัญชาตญาณของความเป็นแม่ มักให้ความอบอุ่นและให้ความเอาใจใส่ลูกมากกว่าสัญชาตญาณของความเป็นพ่อ (สมชาย ปรีชาศิลปะกุล, 2554; McKeown, 2000)

แต่ในความเป็นจริงแล้ว บทบาทการเป็นพ่อเลี้ยงเดี่ยวในสังคมไม่ว่าจะเป็นสังคมไทยหรือสังคมต่างประเทศต่างก็มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น จากการศึกษาพบว่า ในปี 1970 สหรัฐอเมริกามีพ่อที่เลี้ยงลูกคนเดียวถึงร้อยละ 10 ของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวทั้งหมด และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 18 ในปี 2003 (Coles, 2015) ส่วนในประเทศไทยไม่มีสถิติพ่อเลี้ยงเดี่ยวที่ระบุไว้ชัดเจน แต่จากรายงานการสำรวจเด็กและเยาวชน อายุ 0-17 ปี ที่อาศัย "อยู่กับพ่อเท่านั้น" หรือ "อยู่กับแม่เท่านั้น" ในปี พ.ศ. 2551 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (ภาพที่ 1) ซึ่งเป็นตัวชี้วัดที่ใช้นำเสนอแทน "ร้อยละพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว" พบว่ามีเด็กที่อยู่กับพ่อและแม่อ้อยละ 61.8 ส่วนเด็กที่อาศัยอยู่กับแม่เท่านั้นมีร้อยละ 15.0 อาศัยอยู่กับพ่อเท่านั้นมีร้อยละ 3.1 และอาศัยอยู่กับผู้อื่นที่ไม่ใช่พ่อหรือแม่ถึงร้อยละ 20.1

ข้อมูลเชิงปริมาณดังกล่าว บ่งบอกถึงภาพรวมหรือแนวโน้มของสถานการณ์ครอบครัวไทยได้บางส่วนแต่ยังขาดรายละเอียดในอีกหลายประเด็น เช่น ครอบครัวพ่อเลี้ยงเดี่ยวกับครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยวมีปริมาณแตกต่างกันเพียงใด ปัญหาที่ครอบครัวทั้งสองแบบต้องเผชิญมีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร พ่อหรือแม่ที่แยกทางกันมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูลูกมากน้อยเพียงใด เป็นต้น (เสนาะ เจริญพร, 2552)

บทบาทของ "พ่อ" ในสังคมไทย

ในทางทฤษฎีสังคมวิทยานั้น พาร์สัน (Parson) ได้กล่าวถึง บทบาทพ่อว่า พ่อเป็นบุคคลในครอบครัวที่ส่วนใหญ่แล้วจะอยู่ในตำแหน่งผู้ตัดสินปัญหาต่างๆ ของครอบครัว รับผิดชอบต่อความต้องการของชุมชน เช่น บทบาททางเศรษฐกิจ สังคม กฎระเบียบต่างๆ (Robin & Williams, 1961) ซึ่งบทบาทของพ่อที่กล่าวมานี้เป็นพฤติกรรมแบบใช้เป็นเครื่องมือ (Instrumental role) โดยพฤติกรรมของพ่อเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้แม่แสดงพฤติกรรมต่อบุตร ซึ่งบทบาทของแม่จะคำนึงถึงความต้องการโดยทันทีของลูก ต้องใช้ความอ่อนโยนเลี้ยงดูลูก ทำให้แม่ได้รับความไว้วางใจและเหมาะสมที่สุดในการแสดงพฤติกรรมแบบการแสดงออก (Expressive role) และยังเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างพ่อกับลูก ส่วน ชื่นสุข ฤกษ์งาม (2537) ได้ให้นิยามบทบาทพ่อ หมายถึง พฤติกรรมหรือหน้าที่ต่างๆ ของผู้ที่เป็นพ่อในสังคมปัจจุบันที่เป็นบทบาทรวมทั้งบทบาทแบบเป็นเครื่องมือ (Instrumental roles) และบทบาทแบบการแสดงออก (Expressive roles) ซึ่งได้แก่ พฤติกรรมที่เกี่ยวกับการหาเลี้ยงครอบครัวและการจัดการเพื่อตอบสนองความต้องการทางวัตถุของสมาชิกในครอบครัว (Providing) การมีอำนาจออกกฎเกณฑ์ และควบคุม

แผนภาพที่ 1 ร้อยละของเด็กไทยอายุ 0-17 ปี จำแนกตามการอยู่อาศัยกับพ่อแม่ พ.ศ. 2551 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2551)

ระเบียบวินัยภายในครอบครัวอย่างยุติธรรม (Authority for discipline and relatively neutral judgment) การมีอำนาจในการตัดสินใจในปัญหาสำคัญๆ ของครอบครัว (Authority for decisions) การจัดการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมภายนอกบ้าน (Manipulation of the external environment) การอบรมเลี้ยงดูลูก (Nurture) ตลอดจนการมีส่วนร่วมรับผิดชอบงานบ้านการให้ความรักความอบอุ่นแก่ลูก (Warmth) การสนับสนุนให้กำลังใจ (Supportive behavior) การยอมรับสภาพของลูก (Acceptance) การหัวเราะ การเล่น การผ่อนคลายอารมณ์ที่เก็บกดไว้ (Laughing, playing, release of inhibited emotions) และบทบาทของพ่อที่ปฏิบัติจริง หมายถึง การรับรู้ของวัยรุ่นต่อการปฏิบัติจริงตามหน้าที่ต่างๆ ของผู้เป็นพ่อ จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าพ่อมีบทบาทที่มีความสำคัญต่อครอบครัว โดยเฉพาะในการอบรมเลี้ยงดูลูก ซึ่ง Anderson ได้สรุปบทบาทสำคัญของพ่อในการอบรมเลี้ยงดูลูก ประกอบด้วยบทบาท 5 ด้าน ดังนี้ (อัจฉรา สุขารมณ, 2544)

1. บทบาทด้านการอบรมเลี้ยงดู (Nurturing)

หมายถึง พฤติกรรมของบิดาที่เกี่ยวข้องกับการดูแลลูกให้พัฒนาทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ได้แก่ ดูแลสุขภาพร่างกายของลูก อบรมดูแลลูกเมื่อลูกเป็นวัยรุ่นดูแลบุตรเมื่อบุตรไม่สบาย รับฟังความคิดเห็นของลูก สนใจในพฤติกรรมต่างๆ ของลูก การเลี้ยงดูลูก นับว่าเป็นบทบาทสำคัญของพ่อในปัจจุบัน เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของครอบครัว คู่สมรสจำเป็นต้องแยกครอบครัวมาอยู่ตามลำพัง พ่อและแม่จึงจำเป็นต้องช่วยกันเลี้ยงดูลูก ไม่ใช่หน้าที่เฉพาะของคนใดคนหนึ่ง อีกทั้งสภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้แม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านบทบาทของแม่ในการเลี้ยงดูลูกอย่างใกล้ชิดจึงลดลงไป บทบาทใหม่ของพ่อที่ต้องอบรมเลี้ยงดูลูกจึงพบเห็นได้มากขึ้น

2. บทบาทด้านการแก้ไขปัญหา (Problem solving)

หมายถึง พฤติกรรมของพ่อเกี่ยวกับการตัดสินใจปัญหาซึ่งสมาชิกในครอบครัวประสบได้แก่ ช่วยเหลือลูกแก้ปัญหาต่างๆ แก้ปัญหาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูลูก ตัดสินใจปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรมของลูก ตัดสินใจปัญหาที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว ตัดสินใจเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายของครอบครัวบทบาทของพ่อในครอบครัว คือ เป็นผู้แก้ปัญหาต่างๆ ในครอบครัว การช่วยเหลือลูกในการแก้ไขปัญหาต่างๆ การคลี่คลายความขัดแย้งระหว่างสมาชิกในครอบครัว ซึ่งโดยปกติแล้วพ่อค่อนข้างเห็นห่างจากครอบครัว

เนื่องจากหน้าที่การงาน แต่เมื่อมีเวลารว่างจากการทำงาน พ่อจะเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาต่างๆ ภายในครอบครัว ช่วยในการวางแผนต่างๆ ซึ่งพ่อมักจะมีอำนาจในการตัดสินใจมากกว่าแม่โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับชุมชนภายนอก โดยมีแม่เป็นที่ปรึกษาและสามารถเจรจาตกลงกันได้ มิใช่ว่าแม่จะไร้อำนาจเสียทีเดียว

3. บทบาทด้านการหาเลี้ยงครอบครัว (Providing)

หมายถึง พฤติกรรมของพ่อที่เกี่ยวกับการหารายได้ของครอบครัว ได้แก่ ให้ความสำคัญในเรื่องการหาเลี้ยงครอบครัวหารายได้เพิ่มขึ้นเมื่อลูกเติบโตขึ้นเป็นกำลังสำคัญในการหาเลี้ยงครอบครัว วางแผนทางการเงินของครอบครัว ให้ความสำคัญในเรื่องหน้าที่การงานเป็นอันดับแรก พ่อเป็นผู้ที่สำคัญที่สุดและเป็นบุคคลแรกที่จะช่วยเหลือครอบครัวทางด้านเศรษฐกิจ โดยส่วนใหญ่แล้วพ่อเป็นกำลังสำคัญในการหาเลี้ยงครอบครัว พ่อเป็นผู้สนองความต้องการของแม่และลูกในด้านวัตถุสิ่งของและกำลังทรัพย์ พ่อจะมีความคับข้องใจมากเมื่อพบว่ารายได้ไม่เพียงพอจากรายจ่ายของครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องเกี่ยวกับลูก ถึงแม้ว่าในปัจจุบันที่ภาวะสังคมเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป โดยที่แม่ก็ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน แต่บทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของพ่อต่อครอบครัวมิได้ลดลง พ่อยังคงมีบทบาทเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัวเช่นเดิม

4. บทบาทด้านการเป็นตัวแบบให้กับลูก การเป็นตัวแบบทางสังคม (Societal model)

หมายถึง พฤติกรรมของบิดาในอันที่จะพัฒนาความรู้สึกของบุตรต่อสังคม ได้แก่ กำหนดกฎระเบียบต่างๆ สำหรับบุตร ร่วมกิจกรรมของโรงเรียน ติดตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม อาสาในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เป็นแบบอย่างทางด้านระเบียบวินัย สั่งสอนให้บุตรแสดงบทบาทที่สังคมนิยม พ่อมีความสำคัญเพราะเป็นตัวแบบที่น่าศรัทธาของลูก บุคลิกลักษณะของคนเราส่วนมากไม่ได้รับการถ่ายทอดจากพ่อแม่โดยตรง แต่เป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ เมื่อเด็กเจริญเติบโตเด็กจะเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมรอบด้าน การเรียนรู้ส่วนหนึ่งเกิดจากการเลียนแบบ ซึ่งตัวแบบที่มีความสำคัญและมีความหมายน่าเลียนแบบที่สุดคือ พ่อกับแม่ตนเอง

ส่วนในด้านบทบาททางเพศ ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalysis) ของ Freud กล่าวว่า เด็กผู้ชายจะมีความรักในพ่อ เด็กผู้หญิงจะมีความรักในแม่ เด็กผู้ชายจะพยายามข่มขืน

ความรักของแม่มาจากพ่อ ลูกชายจะพยายามแข่งขันกับพ่อ เพื่อแย่งความรักจากพ่อ แต่ติดขัดที่พ่อก็กำลังและมีอิทธิพลเหนือกว่าตน และสามารถบันดาลให้อะไรเกิดกับตนก็ได้ เมื่อไม่สามารถจัดพ่อออกจากทางของตนได้ ดังนั้น ลูกชายจึงพยายามทำตัวให้เหมือนพ่อ เพื่อแม่จะได้รักสนใจตนเช่นเดียวกับสนใจพ่อ การเลียนแบบบทบาททางเพศจึงเกิดขึ้น และบังเกิดขึ้นในลูกสาวตามรูปแบบเดียวกัน (วิจิตพาดิ เจริญขวัญ, 2556)

5. บทบาทด้านนันทนาการ (Recreation) หมายถึง พฤติกรรมของบิดาที่เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมยามว่างแก่สมาชิกในครอบครัว ได้แก่ ส่งเสริมบุตรให้ร่วมกิจกรรมในยามว่าง สนใจในกิจกรรมยามว่างของบุตรหาเวลาว่างเพื่อพักผ่อนกับครอบครัว จัดกิจกรรมในยามว่างสำหรับสมาชิกในครอบครัว ซึ่งพ่อจะมีบทบาทมากกว่าแม่ในการจัดกิจกรรมให้แก่ลูก เมื่อพ่อมีเวลาว่างจากงาน พ่อจะเข้ามาเล่นร่วมกับลูก นอกจากนี้ พ่อจะเป็นผู้ชักนำลูกให้รู้จักสังคมภายนอกบ้าน พาออกไปเที่ยว เป็นต้น พ่อจึงควรมีบทบาทในการส่งเสริมกิจกรรมยามว่างให้แก่สมาชิกในครอบครัว รวมทั้งวางแผนให้สมาชิกในครอบครัวได้ร่วมกันสร้างสรรค์ส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

บทบาทพ่อเป็นบทบาทที่ติดมากับสถานะภาพของเพศชายซึ่งสังคมกำหนดและคาดหวังว่าพ่อจะต้องเป็นผู้นำครอบครัว มีบทบาทหน้าที่ในการปกป้องดูแลสวัสดิภาพของสมาชิกในครอบครัว นอกจากนี้บทบาทของพ่อก็มักจะถูกมองว่ามีความเกี่ยวข้องกับการทำหน้าที่ในการหาเลี้ยงครอบครัวหรือมีความเกี่ยวข้องกับระบบอื่นๆ ภายนอกครอบครัว ซึ่งเป็นเรื่องของเศรษฐกิจ บทบาทในการหาเลี้ยงครอบครัวของพ่อจึงเป็นส่วนเชื่อมโยงระหว่างสถาบันครอบครัวกับปัจจัยภายนอกนั่นเอง

แม้สังคมจะมีการกำหนดและคาดหวังถึงบทบาทของพ่ออย่างชัดเจนแต่ก็พบว่าบทบาทของพ่อแต่ละคนมีความแตกต่างกันในบางลักษณะซึ่งขึ้นอยู่กับตัวตน ลักษณะนิสัย ความรับผิดชอบ การยอมรับบทบาท อายุ อาชีพ ตลอดจนสถานะทางสังคม ทำให้ในบางครั้งบทบาทของพ่อจึงไม่เป็นไปตามที่สังคมกำหนดและคาดหวัง ส่งผลให้บทบาทที่แสดงออกจริงมีความแตกต่างกันด้วย

ในปัจจุบัน ค่านิยม เศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนลักษณะของครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ส่งผลให้บทบาทของทั้งเพศชายและหญิงในครอบครัวต้องเปลี่ยนตามไปด้วย เพื่อให้เหมาะสมกับลักษณะทางสังคม ผู้หญิงมีการเรียกร้องสิทธิของ

ตนเองให้มีความเท่าเทียมกับผู้ชายการได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น ประกอบกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้สมาชิกครอบครัวทั้งผู้หญิงและผู้ชายต้องออกไปประกอบอาชีพภายนอกบ้าน

ในสภาวะครอบครัวหลังสิ้นสุดความเป็นสามีภรรยา พ่อบางคนได้ละสายพันธ์ของชีวิตงานเพื่อเข้ามาแสดงตัวตนของพ่อผู้เป็น "ทั้งพ่อและเพื่อน" ของลูกอยู่ในพื้นที่ของบ้าน แต่พ่อเลี้ยงเดี่ยวยังหลีกเลี่ยงไม่พ้นแรงบีบเรื่องพื้นที่และเวลาของชีวิตงานกับชีวิตของครอบครัว

ผลกระทบจากการเป็นพ่อเลี้ยงเดี่ยว

ในบริบทของสังคมไทย "พ่อ" มีอิทธิพลอย่างมากต่อทัศนคติ และการเติบโตของลูก อีกทั้งบทบาทของ "พ่อ" ในสังคมไทยนั้น ยังเป็นบทบาทของผู้นำในเชิงการหาเลี้ยงครอบครัวเป็นหลัก โดยบทบาทการเลี้ยงดูลูก มักเป็นหน้าที่ของแม่ และในความเป็นจริงในทุกสังคมทั้งไทยและต่างประเทศ ผู้ชายมักจะถูกมองว่าเป็นผู้ที่มีทักษะหรือบทบาทในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจ เศรษฐกิจและการประกอบอาชีพเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว และมักจะไม่ถูกมองในเรื่องของ "ความสุภาพ อ่อนโยน มีความอดทนที่มากพอที่จะดูแลเด็กเล็กๆ เพียงลำพังได้" (Sallee, 2003) ด้วยช่องว่างนี้เอง เมื่อพ่อต้องรับหน้าที่เป็นผู้ดูแลลูกเพียงลำพัง จึงทำให้พ่อวางตัวไม่ถูกและไม่เข้าใจว่าบทบาทและการปฏิบัติตนที่ถูกต้องของตน ควรเป็นอย่างใดผลกระทบต่อผู้ที่อยู่ในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวอาจมีลักษณะหลากหลาย และเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ในประเทศไทยลักษณะของปัญหาที่มีความคล้ายคลึงกับในต่างประเทศ โดยสรุปปัญหาและความต้องการในด้านต่างๆ ได้ดังนี้

1. ผลกระทบต่อครอบครัว

ความยากจน (Poverty) ความยากจนเป็นปัญหาที่พบมากที่สุดของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว จากการศึกษาพบว่า ครอบครัวพ่อเลี้ยงเดี่ยวจะมีปัญหาในเรื่องของเศรษฐกิจและสังคมมากกว่าครอบครัวที่เป็นคู่ (McLanahan, 1986) โดยพบว่า ผู้เป็นพ่อจะมีความวิตกกังวลกับการเลี้ยงดูบุตร ทำให้ไม่สามารถทำงานได้เต็มที่ อีกทั้งข้อกำหนดหรือนโยบายต่างๆ ของทางราชการมักจะเอื้อให้กับแม่ที่เลี้ยงเดี่ยวมากกว่าครอบครัวพ่อเลี้ยงเดี่ยว (McKeown, 2000) การหาเลี้ยงครอบครัวเพียงคนเดียวเพื่อให้รายได้เพียงพอกับรายจ่าย ส่งผลให้พ่อบางคนต้องทำงานหนัก

กว่าเดิม และปัญหาจะทวีความรุนแรงมากขึ้นตามจำนวนบุตร

2. ผลกระทบต่อผู้เป็นพ่อ

ปัญหาของพ่อที่พบโดยทั่วไป คือ การไม่มีส่วนร่วมรับผิดชอบครอบครัว และการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูลูก เพราะเมื่อเจอปัญหาจากภายนอก เช่น ปัญหาในที่ทำงาน ปัญหาเศรษฐกิจ ทำให้พ่อหันไปติดเหล้า ติดการพนัน หรือ ติดสังคมนอกบ้านมากกว่า และปล่อยให้การดูแลครอบครัวเป็นหน้าที่ของแม่ ผู้เป็นพ่อมักจะคิดว่าการเลี้ยงดูลูกควรเป็นหน้าที่ของแม่ ตั้งแต่การอาบน้ำให้ลูก จนกระทั่งถึงการส่งลูกไปโรงเรียน แต่จังหวะที่ควรจะมีสัมพันธภาพกับลูก กลายเป็นบทบาทของการทำโทษ ซึ่งทำให้นักมองภาพผู้ชายในรูปแบบของความรุนแรงในที่สุด และลักษณะด้อยอย่างหนึ่งของผู้ชายไทย คือ เงียบไม่พูด เวลาอยู่บ้านไม่เล่น ไม่คุยกับลูกไม่มีอารมณ์ขัน โดยเฉพาะพ่อหลายคนที่พบความเครียดมาจากการทำงาน ก็ยิ่งเอาความเครียดกลับบ้าน ดังนั้นเมื่อเกิดปัญหาที่ต้องเลิกงาน หย่าร้างหรือภรรยาเสียชีวิตและผู้เป็นพ่อต้องรับบทบาทในการเลี้ยงดูลูก จึงทำให้มีความยากลำบากในการปรับตัว

2.1 ผลกระทบทางสังคม การสูญเสียฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดในชีวิตคู่ไป โดยเฉพาะการหย่าร้างทำให้รู้สึกขาดความมั่นใจที่จะเข้าสู่สังคม เนื่องจากผลกระทบของการหย่าร้างอาจทำให้รู้สึกท้อแท้ เกิดความไม่แน่ใจกับสิ่งรอบตัว จึงทำให้ตัดขาดจากสังคมไปโดยปริยาย

2.2 ผลกระทบที่เกิดทางอารมณ์ พ่อเลี้ยงเดี่ยวจะรู้สึกโดดเดี่ยว (Isolated) ถูกประณาม (stigmatize) รวมถึงความเครียดและความวิตกกังวลที่เกิดจากได้รับบทบาทเป็นพ่อเลี้ยงเดี่ยว (Chng and Gray, 1983) ความเครียดของพ่อที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาวิกฤตและช่วงการปรับตัว และเกิดขึ้นเมื่อผู้ชาย ผู้เป็นพ่อต้องกลายมาเป็นผู้เลี้ยงดูลูกเป็นหลักและทำงานนอกบ้านพร้อมกัน

2.3 ผลกระทบที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูลูก แบบแผนการอบรมเลี้ยงดูลูกของครอบครัวที่มีพ่อเลี้ยงลูกคนเดียวมีการเปลี่ยนแปลงไป ปัจจัยที่มีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูลูก มีความเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์กับครอบครัวเดิมฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ความสัมพันธ์กับอดีตคู่สมรสบุคลิกภาพของพ่อหรือแม่ และบุคลิกภาพของเด็ก รวมทั้งเพศและวัยของเด็กที่มีความเชื่อมโยงกับเพศของผู้ทำหน้าที่เลี้ยงดูอีกด้วย

ซึ่งสิ่งนี้ทำให้มีความต้องการความรู้ที่ซับซ้อนขึ้นสำหรับการเลี้ยงดูบุตร (สุรียพร พันพึ้ง และกมลพรรณ พันพึ้ง, 2552)

2.4 ปัญหาเรื่องของความขัดแย้งระหว่างบทบาทในการหารายได้กับบทบาทในการเลี้ยงดูลูก เช่น ไม่มีเวลาดูแลลูก เพราะต้องทำงาน โดยเฉพาะกรณีมีลูกที่ยังเล็กไม่ถึงวัยเข้าโรงเรียน แม้ว่าลูกเป็นเด็กโตที่เข้าเรียนได้แล้วก็ยังคงมีปัญหาการดูแลลูกในช่วงหลังเลิกเรียน ซึ่งหากไม่สามารถจัดการปัญหาเหล่านี้ได้ก็อาจส่งผลกระทบต่อเรื่องของความสัมพันธ์กับลูกอีกด้วย (สาวิตรี ทยานศิลป์, 2553) เพราะพ่ออาจต้องส่งลูกไปอยู่กับย่าหรือผู้ที่สามารถให้การดูแลลูกในขณะที่ทำงาน

3. ผลกระทบต่อลูก

สำหรับครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวที่ไม่ว่าจะเกิดจากสาเหตุใดก็ตาม ไม่ว่าจะเป็น การเสียชีวิต การหย่าร้าง การทอดทิ้งหรือละทิ้งก็ตาม ผลกระทบแรกที่ลูกจะได้รับคือความรู้สึกสูญเสียกลัวการถูกทอดทิ้ง ต้องการความรัก ขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง สูญเสียความสัมพันธ์ทางสังคม มีปัญหาทางอารมณ์และพฤติกรรม ซึ่งเด็กในแต่ละช่วงวัยก็จะมีความรู้สึกที่แตกต่างกันเช่น

- ในกรณีที่พ่อแม่หย่าร้างหรือแยกทางกัน เด็กในวัยเรียนอาจปรารถนาให้พ่อแม่กลับมามีชีวิตกัน
- เด็กก่อนวัยรุ่น จะมีความโกรธแค้นต่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จิตใจหวนไหว ขาดความเป็นตัวของตัวเอง
- เด็กวัยรุ่น จะมีความวิตกกังวล ตกใจ เศร้า เสียใจ และรู้สึกมีปมด้อยอย่างรุนแรงในชีวิต

ซึ่งผลกระทบที่มีกับลูก สามารถจำแนกได้เป็นผลกระทบด้านบวกและด้านลบ ดังนี้

3.1 ผลกระทบด้านบวก การที่เด็กเติบโตมาในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ทำให้เด็กมีประสบการณ์ชีวิตมากขึ้น มีทักษะการใช้ชีวิตมากขึ้น ส่งผลให้เด็กเกิดความมั่นใจในตนเอง อันเนื่องมาจากประสบการณ์ชีวิตได้หล่อหลอมให้พวกเขาได้มีการเรียนรู้ด้วยตนเอง เผชิญปัญหาด้วยตัวเอง ประสบการณ์การใช้ชีวิตที่ขาดพ่อ/แม่ จะช่วยหล่อหลอมให้เด็กเหล่านั้นมองโลกได้กว้างกว่าเด็กในวัยเดียวกัน (ระวีวรรณ ธรณี, รุ่งนภา เทพภาพ และอำไพ หมั่นสิทธิ์, 2551)

3.2 ผลกระทบด้านลบ ผลกระทบที่ลูกได้รับมากที่สุดจะเป็นด้านจิตใจและอารมณ์ ด้าน เศรษฐกิจ และด้านการศึกษา ดังนี้

3.2.1 สภาพจิตใจและอารมณ์ของเด็กในครอบครัว พ่อหรือแม่คนเดียว ภาวะก่อนที่จะผ่านพ้นสภาพปัญหาของครอบครัวจนคลี่คลาย โดยเฉพาะปัญหาการหย่าร้างนับว่าส่งผลต่อสภาพจิตใจของเด็กมาก และยิ่งเห็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของพ่อแม่ยิ่งส่งผลต่อพฤติกรรมของเด็กเช่นกัน ในขณะที่คู่สมรสมีปัญหาการโจมตีของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็ทำให้ลูกรับรู้ภาวะอารมณ์นี้ด้วยความวิตกกังวล เกิดความกลัวในจิตใจของเด็ก ทั้งความกลัวการล้มเหลว กลัวไม่ได้รับความรักหรือการดูแลเอาใจใส่ กลัวถูกวิพากษ์วิจารณ์ กลัวถูกกระทำจากบุคคลอื่น กลัวถูกทำอันตรายภายในครอบครัว กลัวสิ่งที่ไม่รู้ และกลัวถูกทอดทิ้ง ที่สำคัญยังพบอีกว่าเด็กยิ่งโต (อายุ 13-15 ปี) ก็จะมีมีความกลัวเกิดขึ้นมากกว่าเด็กที่เล็กกว่า (อายุ 9-12 ปี) เนื่องจากเด็กโตจะสามารถรับรู้สถานการณ์ครอบครัวที่ตนเองกำลังเผชิญอยู่ได้มากกว่านั่นเอง (ภัสยกร เลาสวัสดิกุล, 2553) สิ่งเหล่านี้นำไปสู่พัฒนาการของบุคลิกภาพที่เป็นปัญหาต่อผู้อื่น เช่น การเอาชนะผู้อื่นโดยไม่รู้ตัว มีความเครียด วิตกกังวลสูง ไม่สนใจการเรียนจนทำให้ผลการเรียนตกต่ำ เป็นต้น

3.2.2 งานวิจัยหลายเรื่องยืนยันว่า ความขัดแย้งในครอบครัวส่งผลต่อสุขภาพจิตของเด็กค่อนข้างมาก นอกจากนี้การไม่ได้อยู่ร่วมกันของพ่อแม่อาจส่งผลให้ลูกมีเจตคติต่อความเป็นครอบครัวในทางลบมากกว่าพ่อแม่ที่อยู่ด้วยกัน

3.2.3 สภาพความประพฤติที่ไม่เหมาะสมหรือการกระทำผิดของเด็กที่อยู่ในครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว เด็กที่ต้องเผชิญสถานการณ์ปัญหาครอบครัวแตกแยกอาจมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากปกติได้ง่าย เช่น บางรายอาจมีพฤติกรรมก้าวร้าว ดื้อ ไม่เคารพและต่อต้านพ่อแม่ ขณะเดียวกันก็กลัวการถูกลงโทษ และทอดทิ้ง จนบางรายมีอาการป่วยทางจิต ติดสารเสพติด รวมทั้งมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร

3.2.4 สภาพปัญหาพฤติกรรมทางเพศของเด็ก พัฒนาการของเด็กแต่ละวัยต้องมีแบบแผนจากการเลียนแบบคนใกล้ชิด โดยเฉพาะพ่อหรือแม่ตามบทบาทที่เหมาะสมกับเพศของตน การขาดแบบแผนทางเพศอาจทำให้พฤติกรรมเบี่ยงเบนไปได้ หรืออาจเกิดปัญหาสัมพันธ์ทางเพศกับเพื่อนต่างเพศเมื่อเข้าสู่วัยรุ่น อีกทั้งวัยรุ่นที่เป็นเพศหญิงจะมีปัญหาเมื่อเข้าสู่วัยรุ่น เนื่องจากไม่มีผู้ที่จะให้คำปรึกษาในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของสรีระของร่างกาย (Kalman, 2003)

3.2.5 สภาพเศรษฐกิจของเด็กในครอบครัว พ่อหรือแม่คนเดียว ครอบครัวที่มีการแตกแยกหย่าร้างจะต้องเผชิญกับปัญหาทางเศรษฐกิจค่อนข้างมาก จึงอาจส่งผลให้เด็กมีข้อจำกัด เช่น ขาดเงินค่าเล่าเรียนและอุปกรณ์การเรียน ขาดทุนสำหรับอาหารกลางวัน ความด้อยเหล่านี้อาจทำให้เด็กรู้สึกแตกต่างจากเพื่อน จนส่งผลกระทบต่อตามมา เช่น ขาดสารอาหาร เป็นต้น

3.2.6 ปัญหาด้านการเรียนของเด็กในครอบครัว พ่อคนเดียว ผลกระทบทางจิตใจและอารมณ์ที่เด็กได้รับส่งผลไปถึงการเรียนของลูก ภาวะอารมณ์ทำให้เด็กสิ้นหวัง ขาดความมั่นใจ ขาดสมาธิ ไม่อยากเรียนรู้ อยากเก็บตัว ไม่สนใจการเรียน จึงทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่านักเรียนในครอบครัวปกติ

จากการที่เด็กเป็นวัยที่ต้องการการดูแล การคุ้มครอง และมีการพึ่งพิง เด็กจึงได้รับผลจากการเลี้ยงดูเพียงคนเดียวของพ่อ โดยมีความเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาต่าง ๆ ได้แก่ เด็กอาจได้รับรู้สภาพความขัดแย้งระหว่างพ่อแม่ และการหย่าร้างของพ่อแม่ และอาจรวมถึงการใช้ความรุนแรงต่อกัน การปฏิบัติตามบทบาทของพ่อเพียงคนเดียวอาจทำให้ลูกเกิดความเบี่ยงเบนทางเพศได้ จากการที่พ่อมีความวิตกกังวลในการทำงานเพื่อหาเงินมาเลี้ยงครอบครัว ทำให้เด็กขาดการเลี้ยงดูอย่างมีคุณภาพ นอกจากนี้การแตกสลายของครอบครัวยังมีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ ที่อาจไม่สะดวกสบายเช่นเดิม เพราะรายได้ของครอบครัวลดลง และภาวะความตึงเครียดของพ่ออาจมีผลด้านจิตใจจนทำให้การปฏิสัมพันธ์ระหว่างพ่อลูกเปลี่ยนแปลงไป

การปรับตัวของพ่อเลี้ยงเดียวกับลูก

- พ่อเลี้ยงเดียวกับลูกชาย

ความเอาใจใส่จากพ่อมีความสำคัญมากต่อลูก โดยเฉพาะในลูกชาย นอกจากจะช่วยให้ลูกมีสุขภาพจิตที่สมบูรณ์แล้วความเอาใจใส่จากพ่อ ยังช่วยให้ลูกมีพัฒนาการทางสติปัญญาที่ดียิ่งขึ้นด้วย (อัจฉรา สุขารมณ์, 2544) ซึ่ง Coles (2002) พบว่าพ่อเลี้ยงเดี่ยวที่เคยได้รับการเลี้ยงดูจากพ่อที่เป็นแบบอย่างที่ดีจะสามารถแสดงบทบาทพ่อที่เป็นแบบอย่างที่ดี พ่อที่อยู่กับลูกชายมักจะมีโอกาสได้ปฏิบัติตัวแบบความเป็นพ่อ ที่มีบทบาทเป็นทั้งเพื่อนและพ่อของลูก โดยเฉพาะบนวิถีแห่งการสร้างประสบการณ์แบบลูกผู้ชาย โดยพ่อจะเป็นผู้เก็บและเตรียม

ความสมบูรณ์ให้กับลูก ซึ่งสุดท้าย พ่อเลี้ยงเดี่ยวยังมีบทบาทในการเปิดโลกการเรียนรู้แทบทุกด้านของลูกชายด้วย

- พ่อเลี้ยงเดี่ยวกับลูกสาว

พ่อเลี้ยงเดี่ยวบางคนอาจนั่งเฉยเพราะไม่รู้จะต้องเลี้ยงดูลูกผู้หญิงอย่างไร ซึ่งอาจจะทำให้เด็กรู้สึกทำไมพ่อแม่ไม่เข้าใจหรือไม่สนใจ รวมไปถึงความวิตกกังวลของผู้เป็นพ่อในแง่ของความสามารถที่จะเลี้ยงดูลูกที่เป็นเพศหญิงให้ได้เหมือนกับที่แม่เลี้ยงลูก เช่น ในกรณีที่ลูกที่เป็นเพศหญิงเมื่อเข้าสู่วัยที่มีประจำเดือน จะประสบความยากลำบากในเรื่องการปรับตัว พ่อบางคน อาจต้องพึ่งพาญาติผู้หญิงให้เข้ามาช่วยทดแทนแม่ที่ไม่อยู่ อาจต้องอาศัยญาติที่เป็นผู้หญิงให้ช่วยสอนกริยาของผู้หญิง (Kalman, 2003)

พ่อเลี้ยงเดี่ยวกับลูกในวัยต่าง ๆ

- วัยเด็กเล็ก (แรกเกิด - 6 ปี)

ในเด็กวัยนี้เป็นวัยที่ต้องได้รับการพัฒนาทั้งด้านจิตใจ อารมณ์และสังคม พ่อหรือแม่ที่อยู่กับลูก จะต้องแสดงบทบาทที่ครบวงจร ในฐานะที่เป็นทั้งพ่อและแม่ ภาะระดังกล่าวจะมากขึ้นหากต้องเป็นฝ่ายดูแลลูกตามลำพังโดยไม่มีเครือญาติหรือสังคมให้การสนับสนุน เพราะลูกยังเล็กอยู่และไม่สามารถดูแลตนเองได้ ซึ่งพ่อเลี้ยงเดี่ยวที่เลี้ยงลูกในวัยเด็กเล็กต้องเผชิญปัญหาหลาย ๆ ด้านทั้งเรื่องอาชีพและรายได้ การเลี้ยงดูบุตร ส่งผลให้พ่อเลี้ยงเดี่ยวมีความเครียดและวิตกกังวลเนื่องจากเป็นปัญหาที่ซับซ้อนสมาชิกในครอบครัวไม่สามารถที่จะให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดีซึ่งต้องอาศัยผู้ที่เกี่ยวข้องที่มีความสามารถในการให้ความช่วยเหลือได้

- วัยก่อนวัยรุ่น (7 - 12 ปี)

ในวัยนี้ เด็กเริ่มที่จะเข้าเรียนในระบบการศึกษา ซึ่งพ่อเลี้ยงเดี่ยวจะสามารถจัดสรรเวลาให้กับชีวิตครอบครัวกับชีวิตการทำงานได้ดีขึ้น ซึ่งภายใต้เงื่อนไขดังกล่าว บางครั้งพ่อเลี้ยงเดี่ยวที่ต้องทำหน้าที่แทนแม่ต้องให้ความอบอุ่นกับลูกเพื่อทดแทนในส่วนที่หายไป ลูกจะเริ่มเรียนรู้เรื่องเพศ และเริ่มสะสมการพัฒนาการเรื่องเพศ เพราะฉะนั้น ลูกควรจะได้เรียนรู้ ความสัมพันธ์ของแต่ละเพศในครอบครัว กรณีที่พ่ออยู่กับลูกชายหรือพ่ออยู่กับลูกสาว อาจจำเป็นต้องหาคนเพศเดียวกับลูกมาชดเชยในส่วนที่พ่อขาดไป เพื่อให้ลูกได้เรียนรู้ ถึงบทบาทของเพศตนเอง ซึ่งบทบาททางเพศ (gender role) เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด

เพื่อให้มีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับเพศรวมทั้งการปรับตัวให้สามารถดำเนินชีวิตกับเพศตรงข้ามได้อย่างสอดคล้องและสมดุล

- วัยรุ่น (13 ปีขึ้นไป)

วัยนี้จะเป็นวัยที่สมองเจริญเติบโตอย่างเต็มที่ที่มีพัฒนาการทางธรรมชาติและสังคม วัยนี้จะเป็นวัยที่สิ้นสุดลงก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นบรรลุวุฒิภาวะ ซึ่งในวัยนี้ผู้เป็นลูกจะต้องการคนที่ให้การชี้แนะมากกว่าคนสอน เพราะช่วงวัยนี้จะเป็นวัยที่มีความเป็นตัวของตัวเองสูง พ่อหรือแม่ที่เลี้ยงลูกตามลำพัง อาจจะรักลูกมากเกินไปเพื่อทดแทนความรักที่จากแม่หรือพ่อที่ขาดหายไป จึงอาจทำให้เข้าไปจู้จี้กับลูกได้

นโยบายของรัฐและแหล่งประโยชน์สำหรับพ่อเลี้ยงเดี่ยว

ในประเทศไทยมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวกับนโยบาย มาตรการการจัดสวัสดิการสังคมต่างๆ ที่ให้กับครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวแต่ยังคงเน้นไปในครอบครัวที่เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว รวมถึงการศึกษาเกี่ยวกับภาวะสุขภาพ สุขภาพจิตของผู้เป็นมารดา รวมทั้งการปรับตัวของเด็กและพัฒนาการทางร่างกายของเด็กที่อยู่ในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวด้วย (โยธิน แสงวดี, กาญจนา เทียนฉาย, สุรรัตน์ ไชยสงคราม และอรพรรณ โพธิ์อ่อง, มปป.) แต่ในต่างประเทศถึงแม้จะมีการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเป็นพ่อเลี้ยงเดี่ยวต่อสภาวะสุขภาพและพัฒนาการทางร่างกายของเด็ก รวมถึงการศึกษาในเรื่องประสบการณ์ในการเป็นพ่อเลี้ยงเดี่ยว บทบาททางเพศและความคาดหวังของสังคมต่อการเป็นพ่อเลี้ยงเดี่ยว รวมถึงแนวทางและวิธีการเผชิญปัญหาของพ่อเลี้ยงเดี่ยว แต่ก็มีเพียงเล็กน้อยเท่านั้นในส่วนในสังคมไทย จากการศึกษาของมีเพียงการกล่าวในภาพรวมของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวในเมืองไทย แต่ไม่มีกล่าวถึงในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับแหล่งประโยชน์และการให้ความช่วยเหลือ รวมถึงนโยบายด้านครอบครัวที่มีต่อพ่อเลี้ยงเดี่ยวแต่อย่างใด เช่น การศึกษาของ สุรียพร พันพิง และกมลพรพรรณ พันพิง (2552) ศึกษาเรื่องการจัดการของรัฐต่อความต้องการของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว พบว่านโยบายสังคมโดยรวมของไทยนั้น ถูกกำหนดด้วยอุดมการณ์เศรษฐกิจแบบเสรีนิยม ซึ่งสะท้อนให้เห็นโดยภาระค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่ประชาชนต้องเป็นผู้รับผิดชอบเอง รวมถึงไม่มีนโยบายด้านสวัสดิการที่เอื้อต่อพ่อเลี้ยงเดี่ยวที่ต้องทำหน้าที่พ่อและต้องรับหน้าที่ในการเลี้ยงดูลูกที่รัฐควรจัดให้ เช่น

สถานรับเลี้ยงเด็กแรกเกิดในช่วงกลางวัน เพื่อให้สามารถนำลูกเล็กไปฝากไว้ระหว่างที่พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวต้องออกไปทำงาน รวมถึงการมีศูนย์ให้คำปรึกษาเบื้องต้นที่จะคอยให้คำปรึกษาสำหรับปัญหา รวมทั้งภาวะวิกฤติต่างๆ ที่พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวต้องเผชิญในช่วงเปลี่ยนผ่านของชีวิต ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประเทศไทยยังมีมุมมองต่อครอบครัวในลักษณะที่ตายตัว มองครอบครัวเป็นเชิงเดี่ยวที่ต้องประกอบด้วยพ่อแม่ลูกแต่แบบเดียว จึงส่งผลกระทบต่อพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ต้องการความช่วยเหลือ ซึ่งหากปรับทัศนะให้ยอมรับครอบครัวว่ามีความหลากหลายมากขึ้นทั้งในด้านองค์ประกอบและรูปแบบ ซึ่งขึ้นอยู่กับความเปลี่ยนแปลงของครอบครัวในแต่ละช่วงชีวิต อาจทำให้มีมาตรการในการช่วยเหลือครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ชัดเจนยิ่งขึ้น และสามารถตอบสนองความต้องการของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวได้ดียิ่งขึ้น

สรุป

"พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว" ตอบได้มายาคติของครอบครัวที่กล่าวว่าเป็นบทบาทการเลี้ยงดูลูกเป็นหน้าที่ของแม่ ส่วนพ่อนั้นมีหน้าที่หลักคือการเป็นผู้นำครอบครัวที่จะทำหน้าที่เป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัวทำงานหลักนอกบ้าน ด้วยการสร้างอุดมการณ์การเป็นพ่อที่ดีที่จะต้องจัดสรรพื้นที่ให้สมดุล ระหว่างพื้นที่ของการเป็นพ่อและพื้นที่สำหรับการทำงานนอกบ้านผู้เป็นพ่อต้องแบกรับหน้าที่ความรับผิดชอบและการบีบคั้นทางอารมณ์จากการที่ต้องเลี้ยงลูกเพียงลำพัง ความรู้สึกสูญเสีย ขาดความมั่นใจในตนเอง รวมถึงการที่ต้องเผชิญความเปลี่ยนแปลงในชีวิต การพยายามให้ตัวเองเป็นแบบอย่างให้กับลูก การที่ต้องแสดงบทบาทพ่อและแม่ในเวลาเดียวกัน การเผชิญปัญหาและการใช้ชีวิตร่วมกับลูกที่มีพ่อเพียงคนเดียว เป็นสิ่งที่ต้องศึกษาเรียนรู้เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการเลี้ยงดูของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว เพื่อสร้างความตระหนักในบทบาทหน้าที่ของสถาบันครอบครัวเกิดองค์ความรู้ในกระบวนการสร้างเสริมพัฒนาการเรียนรู้ให้กับเด็กและครอบครัว ให้พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวเกิดทักษะในการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ดังนั้น การศึกษาบทบาทของพ่อที่ต้องเลี้ยงดูตามลำพังจึงมีความสำคัญและมีประโยชน์อย่างมาก เพราะจะนำไปสู่การสร้างความรู้ ความเข้าใจ ในอีกแง่มุมหนึ่งของสถาบันครอบครัวไทยในยุคปัจจุบันได้ดียิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. หน่วยงานส่วนกลางภาครัฐ ควรจัดให้มีการสำรวจในระดับชาติเรื่องครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว เพื่อให้ทราบถึงจำนวนรูปแบบการใช้ชีวิต และความต้องการช่วยเหลือสนับสนุน เป็นต้น
2. ควรจัดให้มีเจ้าภาพหลักในการดูแลรับผิดชอบเรื่องครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวโดยตรง เพื่อที่จะสามารถตอบสนองความต้องการได้ตรงประเด็นทั้งในระดับส่วนกลางและท้องถิ่น
3. ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับบทบาทพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวกับการเลี้ยงดูลูกเพศชาย และเพศหญิง ซึ่งต้องการ Role Model ที่แตกต่างกัน รวมถึงการศึกษาถึงความต้องการการช่วยเหลือ รวมทั้งการอาศัยเครือข่ายที่ช่วยเหลือในมิติอื่น ๆ เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับหน่วยงานในการจัดบริการหรือการให้คำปรึกษากับพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว
4. ควรส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวไม่ว่าจะเป็นระดับชุมชนหรือใหญ่กว่า แล้วสร้างกิจกรรมที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน กลุ่มพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวต้องการเพื่อน ต้องการการแลกเปลี่ยน ต้องการการตัดสินใจด้วยตนเอง การให้คำปรึกษาจึงเป็นสิ่งสำคัญ

เอกสารอ้างอิง

- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. 2559. **รายงานสถิติทะเบียนหย่า**. สืบค้นเมื่อ 26 มิถุนายน 2559 จาก http://stat.bora.dopa.go.th/stat/marry/check_yk.html
- จิราพร ชมพิกุล, ปราณีย์ สุทธิสุนทร, เกรียงศักดิ์ ชื่อเลื่อม, และดุชนันต์ คำมี. 2552. **รายงานการวิจัยสัมพันธภาพในครอบครัวไทย**. นครปฐม: สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ชาย โพลีลิตา. 2552. **บทใหม่โรง เกิดอะไรขึ้นกับครอบครัวไทย**. ใน ชาย โพลีลิตา และสุชาดา ทวีสิทธิ์ (บรรณาธิการ), "ครอบครัวไทย" ในสถานการณ์การเปลี่ยนผ่านทางสังคมและประชากร. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ชาย โพลีลิตา. 2554. **การเปลี่ยนแปลงครอบครัวและครัวเรือนไทย: เรา (ไม่) รู้อะไร**. ประชากรและสังคม. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

ขึ้นสูง ฤกษ์งาม. 2537. "บทบาทที่คาดหวังและบทบาทที่ปฏิบัติจริงของพ่อในมุมมองของวัยรุ่น: ศึกษากรณีนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร." วิทยานิพนธ์พัฒนาบริหารศาสตรมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ณัฐรสา สนิทวงศ์ ณ ออยุธยา, ไตรพัฒน์ วงศ์ประเสริฐสุข, สมศักดิ์ นัคราจารย์ และนุชนาฏ ยูฮันเงาะ. 2550. **รายงานการวิจัยการศึกษาปัจจัยเกื้อหนุนและปัจจัยเสี่ยงของครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในประเทศไทย.** กรุงเทพฯ: มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว.

ภัสสร เลาสวัสดิกุล. 2553. **รายงานการวิจัย เรื่องการศึกษาความกลัวของนักเรียนที่มีต่อการหย่าร้างและการสมรสใหม่ของครอบครัว.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

บุษกร กาตมณี. 2552. **วาทกรรมแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทย. ในเป็นพ่อเป็นแม่หลังชีวิตคู่แยกทาง : มุมมองด้านกฎหมาย มิติหญิงชายและวาทกรรม.** เชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์.

มนัส วนิชขานนท์. 2550. ความอบอุ่นของครอบครัวไทย ความสุขที่ยั่งยืน. **วารสารเศรษฐกิจและสังคม, 44(1), 26-33.**

โยธิน แสงวดี, กาญจนา เทียนลาย, สุรรัตน์ ไชยสงคราม และอรพรรณ โพธิ์อ่อง. มปป. **ชะตากรรมด้านสภาวะสุขภาพและพัฒนาการทางร่างกายของเด็กก่อนปฐมวัยในประเทศไทย เมื่อมารดามีระดับการศึกษาต่ำและอยู่ในสถานะหม้าย หย่า แยก : การวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดของ W. Henry Mosley และ Lincoln C. Chen.**

ระวีวรรณ ธรณี, รุ่งนภา เทพภาพ และอำไพ หมื่นสิทธิ. 2551. **รายงานการวิจัย พลวัตการปรับตัวและการดำรงตนของบุตรในครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้าง.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.

วิจิตพาณี เจริญขวัญ. 2556. **ระบบและทฤษฎีทางจิตวิทยา.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สมชาย ปรีชาศิลปกุล. 2554. **แม่เลี้ยงเดี่ยวโดดเดี่ยว. นิตยสาร วิทยาศาสตร์, 4(7), 76-79.**

สาวิตรี ทยานศิลป์. 2553. **การส่งเสริมและพัฒนาเด็กในครอบครัวหย่าร้าง.** กรุงเทพฯ: เอกสารประกอบการประชุม สมัชชาครอบครัวแห่งชาติ.

สุรียพร พันพิ่ง และกมลพรรณ พันพิ่ง. 2552. **การจัดการของรัฐต่อความต้องการของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว.** ในชาย โพธิ์สิตาและสุชาดา ทวีสิทธิ์. (บรรณาธิการ), "ครอบครัวไทย" ในสถานการณ์การเปลี่ยนผ่านทางคมและประชากรนครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

เสนาะ เจริญพร. 2552. **วาทกรรมว่าด้วยความเป็นพ่อในสังคมไทย.** ใน สมชาย ปรีชาศิลปกุล (บรรณาธิการ). เป็นพ่อเป็นแม่หลังชีวิตคู่แยกทาง: มุมมองด้านกฎหมาย มิติหญิงชายและวาทกรรม. เชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2551. **ลักษณะการอยู่อาศัยของเด็ก (0-17 ปี).** สืบค้นเมื่อ 26 มิถุนายน 2559 จาก <http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/service/child51/childRep51.pdf>

อภิชาติ จำรัสสุทธิรงค์และปัญญา ชูเลิศ. 2552. **การศึกษาเพื่อการเฝ้าระวัง" บทบาทและหน้าที่ของครอบครัวไทย" ในสถานการณ์การเปลี่ยนผ่านทางสังคม.** ชาย โพธิ์สิตา และสุชาดา ทวีสิทธิ์. (บรรณาธิการ), "ครอบครัวไทย" ในสถานการณ์การเปลี่ยนผ่านทางสังคมและประชากร. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

อัจฉรา สุขารมณ. 2544. **บทบาทพ่อต่อการอบรมเลี้ยงดูลูก. วารสารพฤติกรรมศาสตร์, 7(1), 35-41.**

Chng, C. L. and Gray, B. J. 1983. Single fathers: a growing minority in America. **Health Educ, 14, 37-40.**

Coles, R. L. 2015. Single Father Families: A Review of the Literature. **Journal of Family Theory & Review, 7, 144-146.**

Kalman, M. B. 2003. Adolescent Girls, Single-Parent Fathers, and Menarche. **Holistic Nursing Practice, 17(1), 36-40.**

- McKeown, K. 2000. **Families and Single Fathers in Ireland**. Retrieved 26 June 2016 from <http://www.amen.ie/downloads/26017.pdf>.
- McLanahan, S. 1986. **The Consequences of Single Parenthood for Subsequent Generations**. Retrieved 26 June 2016 from <http://www.irp.wisc.edu/publications/focus/pdfs/foc113c.pdf>
- Pew Research Center. 2013. **The Rise of Single Fathers**. Retrieved 26 June 2016 from <http://www.pewsocialtrends.org/2013/07/02/the-rise-of-single-fathers/>
- Robin, M., and Williams, Jr. 1961. **The Sociology Theory of Talcott Parsons**. In Black, M. (ed.), *The Social Theories of Talcott Parsons*. USA. Prentice-Hall.
- Sallee, M. A. 2003. "Single Father Raising Children." A Clinical Dissertation, Faculty of the California School of Professional Psychology San Francisco Bay Area Campus Alliant International University.
- Wurzel B. J. 1995. **Growing Up In Single Parent Families**. Family and Consumer Sciences, Ohio State University Extension Fact Sheet, 5291-95.

>> **วรุณศิริ ปรานีธรรม**

จบการศึกษา พย.บ. มหาวิทยาลัยมหิดล พย.ม. (การพยาบาลผู้ใหญ่) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปัจจุบันทำงานในตำแหน่ง อาจารย์ประจำ วิทยาลัยพยาบาลและสุขภาพ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
สวนสุนันทา

>> **ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ สิทธิจิรพัฒน์**

จบการศึกษา Ph.D. (Human Resource Management) University of Northumbria at
Newcastle พย.ม. (การบริหารบุคคล) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ และ ศศ.บ. (บริหารรัฐกิจ)
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ปัจจุบันทำงานในตำแหน่งหัวหน้าสาขาการจัดการ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยศรีปทุม